

Jul i Roskilde

STØDEN OG DENS OMGIVELSER

AF FANNY FANG

Skulde Stødens Historie rigtig nedskrives, maatte Skilningen blive af større Dimensioner end Pladsen i »Jul i Roskilde« til-lader. For de fleste af de Aarhundreder, vi ken-der, har rullet hen over Stødens Tilværelse. Hvad er Støden, vil fremmede spørge. At det er Navnet paa en Gade, falder Roskildenserne saa naturligt, at ingen spørger. Dog er der i de senere Aar, an-tagelig af andre Steds hjemmehørende, tænkt

nærmere over det underlige Navn, og der har været stillet Forslag om at faa det ændret. Dog uden Held.

Ingen ved bestemt, hvoraf det kommer. Selv By- og Gadenavnseksperter, Museumsinspektør Hugo Matthiessen, afholder sig fra at fastslaa noget om Navnets Oprindelse, men antager, det skyldes et af Fortidens Afstraffelsesapparater, et Stød eller en Støde, et Halsjern fæstet til en Støtte. — Ganske friskt virker det derfor i Dag, at en Beboer af Støden helt enkelt besvarer Spørgsmaalet som afgjort.

Navnet Støden skyldes et saadant Apparat, siger Vedkommende og giver derved Udtryk for den offentlige Mening. Med overført Tankegang paa nutidige Forhold tilføjes: Alle handlende, især dem, der kom ind fra Landsiden, blev bundet til en Støtte eller Pæl, hvis de tog for høj Pris for Varerne, snød paa Maalet eller handlede uærligt i det hele taget, og den Støtte har staaet her i Støden. — Lad saa det være afgjort. Menneskene har til alle Tider været ens, det er blot de forskellige Straffe og Metoder, der har ændret sig.

Stødens Alder som Vej- og Færdselsaare gennem Byen lader ligeledes Museumsinspektør Hugo Matthiessen i en Artikel i Historisk Samfunds Aarbog 1919 om Tomten i Duebrødrevænget gaa tilbage til Middelalderen. Dette falder naturligt, naar man ved, at en stor godgørende Stiftelse, Duebrødre Hospital, i Mid-

Støden set fra Skomagergade c. 1880.

delalderen og indtil Midten af det 17. Aarhundrede, da den indflyttedes til Byen, var at finde her uden for Byens vestlige Grænse. Nogle Grundsten, Rester af Klosterkirken, findes bevaret i et lille kønt Anlæg. Her ude er ogsaa fundet Spor af den middelalderlige Bygrav, der delvis har omgivet Byen. — Støden begynder, hvor Ringstedgade er højet af fra Skomagergade. Skellet falder ikke naturligt ved Blaa-gaardsstræde, men to Hus-

numre længere fremme og ned mod Støden. Ned mod Støden, det er den Betegnelse, man alle Dage har brugt! Støden var nedad, og ved Stødens vestlige Ende var Bygrænsen. Den endte i en Sænkning med Vandskel og Marker, var selv paa sin Vej opfyldt af Vænger og Marker, og egentlig Bebyggelse har den gennem Aarhundreder kun haft paa sin nordlige Side.

Som Terrænet var nedad, saaledes var det ogsaa med Bebyggelse og Beboere — som Helhed. Smaa-huse og Smaafamilier, endda af de mindste smaa, samlede sig i Støden, hældtes saa at sige nedad for at ende uden for Bygrænsen, gennem mange Aar og sidst i de Lassenske Huse og i Kildehusene. Dette var før Aarhundredskiftet og en god Del Aar endnu, indtil saa mange Forhold og Begreber drejede.

Uden for Bygrænsen lagde man Byens Vandværk, og ud over Markjordene havde man i forrige Aarhundrede anlagt »de høje Stier«, smukt beliggende Spadserestier rundt over Duebrødre Vænge. Lidt længere ude laa den kongelig berømte Hellig Kors Kilde, hvorfra Kongerne indtil Christian den Ottendes Dage fik bragt deres Drikkevand. Endnu i Frederik den Sjettes Tid var Kilden ved Magt som Helbredelseskilde, og hver Sct. Hans Aften holdt Ungdommen Fest derude. Da Byen skulde have Vandværk omkring 1880, overlod Statskassen Kilden til Kommunen, og dens hel-

bredende Vand opsugedes og forsvandt efterhaanden. Men et Par Huse, deriblandt Kildehuset, opført 1740 af Christian den Sjette til en Opsynsmand ved Kilden, blev staaende endnu længe derude og afgav tilsidst Bolig for Smaafolk.

Til Kilden og de høje Stier, som var en meget yndet Spadseregang med vid og yndefuld Udsigt mod

Byen, Skoven og Stranden, kom man gennem Støden, og derfra gik Vejen landligt forbi de Lassenske Huse over Marker, med smal Kørebane mellem store Træer langs Grøfterne, videre til Sønderlund og Margrethehaab. — Vendte man sig fra det yderste af Støden og saa op mod Byen, mødte der en et Syn, der ligesom i Dag var til at glæde og beklage sig over. Byen hæver sig smukt herfra, og Domkirken troner højt hævet over Husene stæteligt fra Byens Højdepunkt, — men Husene i Stødens nederste Ende var ikke præsentable. Efter Nutidens Begreber er de ikke mere ønskelige. De er for sløje og for tarvelige for Byens Indkørsel fra Vest, hedder det. Byens Indkørsel fra Vest findes dog ikke mere her i egentlig Forstand, med mindre man stadig regner med den gamle Bygrænse.

Siden det gamle Blegstræde med Stengærdet med »Fandens fem Fingre« — en Sten, der nu staar ved Palæmuren ved Torvet — blev nedlagt og omdannet til Gaden Borge-diget, siden Duebrødræ-vænget efter 1918 blev omdannet til Bebyggelse, og hele Hellig Kors Vejs Kvarteret er blevet bebygget, er Byens Grænser rykket langt uden for den gamle Bygrænse ved Støden, og Indkørselen findes andet Steds. Men indrømmes skal det, at noget blændende eller smukt Syn møder én ikke ved en Passage gennem Støden i det hele taget.

Der er kun sket smaa og uvæsentlige Ændringer i Støden i vor Tid. I en lang Aarrække vakte den ikke synderlig Interesse, det er først efter 1914—18, at de nye Kvarterer udenfor bragte Færdselen derigennem til nyt Liv. Selve Gaden er vel nok forbedret en Del gennem Tiden, men dog ikke mere end dens Ujævnhed ofte førte Tanken hen paa, om det ikke var den,

der havde givet Støden Navn. Forbedringer i Husene har det været smaat med. Der er adskillige af dem, der endnu maa opleve den gammeldags Natrenovation og endda faa baaret dem ud gennem Husenes Gange, — der er Huse, som nok i Dag er velholdt, men umulige at gøre tidssvarende. Næppe findes der en Gade i Roskilde med saa mange udendørs Stentrappetrin til at falde over

paa Fortovet og heller ikke med saa mange udhængende Vinduespejle. Det var gennem dem, man fra gammel Tid holdt sig a jour med Næstens og Gadens Begivenheder.

Og dog har der i det store og hele været Forbedringer og Opdrift at notere i den gamle Færdselsaare. Hvad siger man om en Beskrivelse af en Støden-Beboer, hvis Hjemgade den var i mere end 60 Aar. »Vi boede fra Midten af Halvfjerdserne i den nederste Ejendom i Støden hos Vognmand Carl Petersen. Der var Brostensgulv i Køkkenet, kun en Jernplade til Komfur og i Millionvis af Fluor. Fra Hjørnet af Ringstedgade ned mod os, løb der en Muddergroft. Den indeholdt alt. Afløb af lugtende Art fra Garverier, levende Aal fra en Fiskehandler i Skomagergade, Øltønder fra Bryggeriets sammesteds og ellers alt muligt Spildevand fra Husene. Den nederste Del af Støden var som Regel et Morads, da Vejen aldrig blev gjort i Stand, saa vi æltede os frem i Trætøfler og satte dem ved en Stentrappe dernede, naar vi »gik ind til Byen«.

Den traditionelle brede Rendesten, de aabne Kloakledninger, som fandtes overalt i Gaderne, inden et rigtigt Kloaksystem indførtes fra 1890'erne, fandtes naturligvis ogsaa i Støden. Der kunde de brede Rendestensbrædder, der laa for hver Indkørsel, rigtig sejle nedefter, naar de store Regnskyl fyldte Rendestenene til bredfuldt Maal og Oversvømmelse.

Men alt dette var naturligvis kun Smaating og fælles Goder for Byens Borgere. I Støden har der trods alt i forrige Aarhundrede været landligt og frit med de store frie Partier af Vænger, og helt uden for Lands Lov og Ret kan Gaden ikke have været reg-

Kildehuset, nedrevet 1920, i Baggrunden Kasernen.

Udsigt fra Helligkorsvej mod Støden. 1944.

net, siden en prominent Skikkelse dengang som Byens Distriktslæge Johan Henrik Seidelin i 1832 købte Grund paa Hjørnet af Højbrøndsstræde og lod den Beboelsesbygning opføre, som endnu velbevaret ligger der i Dag. Et imponerende og stort Hus, der senere fik meget Havetilliggende, helt op langs Lille Højbrøndsstræde omtrent til Blaagaardsstræde. Denne Ejendom har gennem Aarene givet Støden og dens fortidige Smaahuse en Slags Oprejsning. Midt i Smaaligheden rejste der sig et enligt Palads, som maa have gjort Indtryk paa Samtiden. J. H. Seidelin havde fra 1805 været knyttet som Overlæge til Sct. Hans Hospital. Han fik sin Afsked derfra i 1831 og nedsatte sig i Roskilde, hvor han fra 1835 til 1855 var Distriktslæge. Samme Aar skiftede Ejendommen Ejer og overtoges af en anden Embedsmand, Herredsfoged over Ramsøe-Tune Herreder F. E. Elberling. Han bragte efter Ophold i Ost- og Vestindien med sin Hustru og tolv Børn et fremmed og friskt Pust ind i det store Hjem og dets Omgivelser.

Paa Ejendommen var der som paa de fleste Ejendomme Portindkørsel nærmest Naboejendommen Nr. 20. Den blev forøvrigt først ret sent fjernet. Elberling boede der indtil sin Død 1880, men havde efter Sigende sit Herredskontor i Gaden Nr. 12 paa første Sal. Ogsaa denne Ejendom havde Portindkørsel paa Midten, hvilket endnu ses indvendig som et stort og bredt Trapperum. Huset tilhørte Købmand Peter Hansen, der tidligere havde lavet Kasketskygger paa Sct. Clara Mølle. Han var i Nr. 12 begyndt at handle med Klude og Ben, og havde ogsaa en lille Købmandsforretning inde i Gaarden. Den blev senere rykket ud i Stueetagen. En anden af hans Bestillinger var at aarelade Folk, hvilke skete i Hjemmet mod frivillig Godtgørelse. — Hans Søn, Købmand Chr. Hansen, kom senere efter Elberling til at eje dennes Ejendom med tilhørende Haver. Senere fik Lejre Herreds Kontor Hjemsted her under Herredsfoged Kampmann, der beboede Førstesalen. I vor Tid ejes Ejendommen af Overlæge A. Sjøberg.

Som Genbo paa den anden Side af Højbrøndsstræde fik Elberlings Ejendom den nu kaldte »Borgerstiftelse«, til hvilken Begyndelsen blev gjort omkring 1870 af Foreningen til Opførelse af billige Boliger. Huset, der gennem Aarene har givet Plads for ældre Borgerfamilier, Enker og Enkemænd, er bygget i tre Afdelinger efter Tid og Raad. Paa det første af Billederne vil man

finde den første Begyndelse, en enetages Hjørnebebyggelse. Ogsaa denne Ejendom har stort Tilliggende ned langs Højbrøndsstræde, i Dag helt til Højbrøndskilden, som nu er aldeles forsvundet.

Højbrønd og Kildepladsen, der ogsaa henhæder i idylliske, uberørte Tilstande, var specielt Byens Skylle- og Tørreplads. Dertil bragte Byens Husstande deres Vasketøj, skyllede i det rummelige Bassin i det friskt rindende Kildvand, der vældede ud af et Delfinhoved. Mere og mere forsvandt Kildens Vand, men endnu hen mod 1930 var der enkelte Husstande, der ikke skyede Ulejlighed med Kørsel, men bragte deres Tøj til den aabne Tørreplads, hvor det frit kunde vifte i Sol og Blæst fra de kommunale Stolper. Men ogsaa det opførte. Selv Kildepladsen er nu udslettet. Kun et meget gammelt Kildehus, maaske ogsaa der beregnet paa et Opsyn, staar endnu tilbage.

Et Fremskridt for Støden kom, da Roskilde Skolevæsen først i 1890'erne købte Købmand H. J. Kornerups Markvænge overfor de to Ejendomme og lod den nuværende Absa-

lons Skole samt Inspektørbolig opføre der. Samtidig blev Absalonsgade anlagt. Senere byggedes endnu en Skole der, og Roskilde tekniske Skole kom ogsaa senere til at ligge her. Denne Udvidelse bragte nyt Blod til Støden i Form af øget Trafik. Ogsaa Anlægget af Borgegaden paa Blegstrædets Plads i 1901, da de Lassenske Huse maatte afgive Grund til Strædets Udvidelse, og Opførelsen af Roskilde Mejeri i 1904, gav Gaden en ny Karakter. Senere kom Opførelsen paa Hellig Kors Vej af Roskilde Kaserne til, og Bebyggelsen begyndte for Alvor saa smaat at kravle udefter.

Støden i 1830'erne. I Baggrunden Vandværkets Skorsten.

Ved Højbrøndskilden c. 1900.

I selve Støden var der ikke flere Udvidelsesmuligheder. Roskilde Mejeri og Borgeidgets Huse indtog efterhaanden den nederste gamle Ejendoms Vænger og endog en af dens Bygninger, hvor der nu er Stald. Denne Ejendom, Nr. 17, som egentlig er Stødens mest »historiske«, burde have en nærmere Omtale for sig. Dens Oprindelse dokumenterer sig tilbage til 1669, og den er et Led, om end indirekte, i Roskilde Fattigvæsens Historie. Det blev det Aar tilladt at sælge Herluf Trolles Fattig-Boder og en tilhørende Bondegård, mod at Bondegården blev solgt til Arvefæste, hvoraf der aarlig skulde svares 3 Tdr. Byg i Afgift og Rekognition ved Ejerskifte. Denne Arvefæstegaard var og er Støden Nr. 17, den tidligere saakaldte Buntmagergaard, som endnu i Dag betaler sin Arvefæstefgift til Roskilde Kommune. Ejendommen blev solgt i 1820 til en Arbejdsmand Claus Andersen, der byggede det nuværende gamle Hus inde i Gaarden op fra nyt, hvilket forklarer dets Udseende. Tre mægtige Skorstene hviler paa Taget over forhen aabne Skorstensrum inde i Huset, og var der ikke saa velholdt og omdannet som nu af Ejeren, Sadelmager G. E. Vejsholt, vilde Huset være et herligt Eksempel paa gammel Landsbybebyggelse. — Her boede i mange Aar en af Stødens to—tre Vognmænd, Carl Peter-

sen; siden, efter andre Ejere, har det været Hjemsted for Arbejde adler. Forhuset ud til Gaden er af nyere Dato. Skraas overfor paa Gadens nordre Side ligger nogle smaa, lave Huse, Nr. 34 og 36, nu næsten krøbet ned i Fortovet ved Gadens Hævning. Indenfor disse Mure sad i mange Aar et helt Væverdynasti i Nr. 34 og slog i Vævestolene, Væver Andersen og hans Hjælpere, Ole Frandsen og Frands Olsen, og her var Købmand Carl Andersens, Schmeltz' Efterfølger, og hans Søskenes Hjem. Faderen var Linnedvæver og vævede for Schmeltz paa Torvet og for mange andre private. Tillige havde han Blegeplads for Byens og Omegnens Folk, hvor nyt og gammelt blev skyllet i opdæmmet Vand og bleget paa Græs under Bevogtning hele Døgnet. Man kunde i Blegetiden høre Vagten tude i et Kohorn for at betegne, han var paa sin Post.

Stødens anden Vognmand var Søren Christiansen — alle Gader havde Vognmænd boende i ældre Tid. Hans Hus, Nr. 28, ogsaa i Dag en Seværdighed fra Fortiden, men velistsandsat, ligger endnu som Beboelse, og endelig skal nævnes Stødens gennem Aarene eneste Forretning, Købmand Chr. Hansens, med Kolonial, Brændsel og Øl. Hans Fader begyndte som nævnt i Nr. 12, senere erhvervede han efter en Lægeenke, Fru Freiesleben, Nr. 10, hvor der i Tidens Løb blomstrede en solid og god Forretning op. Oprindeligt var han Murer af Profession. Engang i Kompagni

med Købmand og Vognmand Galberg havde Chr. Hansen tillige Landbrug, 20 Køer paa Stald, hvorfor Forretningen ogsaa solgte Mælk fra en Mælkestue inde i Gaarden. Han holdt Grise og havde fire Spand Heste, saa han ogsaa kunde besørge Lejekørsel. Han havde et stort Øldepot, særlig af Ny Carlsberg — det dengang nye Øl fra Brygger Carl Jacobsen — og af Hvidtøl; ukendt var hans ophobede Øltønder langs et sort Plankeværk paa den anden Side af Gaden ikke. Et Sted skulde de jo være. — Hans Søn, Julius Hansen, en Tid i Kompagni med Købmand A. P. Jensen, fortsatte Virksomheden. Efter ham førtes den videre af hans to Døtre, Ellen og Elisabeth Hansen, af hvilke nu Frk. Elisabeth Hansen styrer den gamle Virksomhed.

Støden har i de senere Aar set to Nyopførelser paa gammel Grund, Nr. 4 og Nr. 26, men ellers er det meste gamle i Behold. Det vrirler med Beboelser i Forhuse og Baghuse, hvorderskju-ler sig fantastisk smaa, men nu uundværlige Lejligheder. I dem har mange nulevende i store Børneflokket haft deres Barndom. — De har dog alle frisk Luft i Omgivelserne, og til de fleste af Ejendommene hører der mer eller mindre Havegrund, som undertiden gaar helt ned til Lille Højbrøndsstrædes Huse. Vil man søge de særliggamle Huse, bør man begynde ved Begyndelsen, ved Nr. 2. Ikke alt er lige seværdigt, bortset fra Kuriositeten. Nr. 6 er vist Byens mindste Ejendom. Dens Nabo frembyder, meget velholdt, et nu snart sjældent Interiør inde i Gaarden med udvendig Trappe, og de tre Smaahuse 16, 18 og 20, Nr. 14 er et Baghus, frembyder hver for sig Enkeltheder, som Nutiden studser over, men hyggelige er de alligevel. Længere nede i Støden ligger et kønt, lille Hus, Nr. 30, med Stokroser udenfor og Forhave. Der sad for en Del Aar siden en gammel Træskomand for aabent Tæppe og bundede Træsko. — Endnu i et Par Ejendomme er der Beboelse i Forhus, Mellemlhus og Baghus, meget i gamle Huse. — Den søndre Side af Stødens Huse fra Ringstedgade og nedefter hører til Ringstedgades Hjørneejendom. Nogle enkelte Forretninger er rykket frem i Støden i de senere Aar, men i det store og hele er »alt ved det gamle«. Selv Sagnet lever dér om Kong Valdemar, der ved Nattetid jager med Hast gennem Støden for at naa Gurre.

Kun et er ændret, og det er det frie Udsyn over Omgivelserne. For faa Aar siden kunde man staa paa Landbobankens Hjørne paa Torvet og ned gennem Skomagergade og Støden se ud til Højderne i Genvinge Overdrev. Nu har høje Husmure foran og fremefter lukket Støden og Vidsynet inde.

»Lassens Huse«, Hjørnet af Støden og Borgeidget c. 1900.